

THIMÁR ATTILA

A Jókai-kód

A blokk címe a napjainkban divatos, szlogenszerű elnevezésekkel áll kapcsolatban, de nem a titokfejtés varázsát megidéző Dan Brown-regényre utalunk, inkább az alkotói módszer, a pályamodell különlegességét akarjuk megmutatni. Fontos kérdés, hogy mi volt az a különleges elbeszélési erő, narrációs technika Jókai epikájában, és ezen túl milyen fordulatok, alakulások történtek pályáján, amelyek biztosították ennyire kiemelt szerepét irodalmunkban. Az utóbbi évek szakmai diskurzusa is középpontba helyezte ezeket a kérdéseket, hiszen ha azt nem is állíthatjuk, hogy Jókai népszerűsége töretlen, de az bizonyos, hogy irodalomszemléletünk regényolvasási módjában meghatározó szerepe volt, s máig tartó hatása van.

Ezen kiemelkedő hatáson töprengve három okot látok, amelyek irodalomértésünk módját meghatározzák mind a mai napig.

1. Olyan írói pályát tudott felmutatni, amelyet látva sokan gondolhatták abban a korban és azóta is, hogy az „íróságból” jól meg lehet élni. Sőt, meggazdagodni sem lehetetlen. Úgy tűnik, hogy ez az illúzió erősen tudta tartani magát az akkoriban megerősödő polgári viszonylatok között, és napjainkban is így van, amikor a kultúra és a művészetek területén a termelés és eladás, kereslet és kínálat, igény és kiszolgálása lesznek a döntő paraméterek. Noha természetesen az írói foglalkozásból itthon nem lehet meggazdagodni ma sem. Jókai pályáját közelebbről vizsgálva látható, hogy egzisztenciális jó körülményeit nemcsak az írásból, hanem emellett, sőt tán nagyobb részt szerkesztői munkájából (Nemzet, Magyar Nemzet, Üstökös), politikai pozíciójából (országgyűlési képviselő), ezekből adódó jó kapcsolati hálójából és annak ügyes mozgatásából szerezte. Mint nagy illuzionista, megteremtette azt a látszatot, hogy az irodalomnak ebben az időszakában – tehát már nem a feudális keretek, és nem a nemzeti ideológia alapvonalainak lerakása idején – lehet kiemelkedő, gazdag és számottevő befolyásra szertevő egy író.

2. Az életmű különlegesen fontos tulajdonsága, hogy azt a reformkort, amelyből az 1848–49-es szabadságharc született, olyan módon tudta átírni, rózsaszín köntösbe öltöztetni és mesévé – hamis illúzióvá – tenni, mint senki más irodalmunkban. A szabadságharc bukása után a nemzet legnagyobb traumájára adott gyógyírt vagy legalább a tüneteket enyhítő orvosságot a reformkor meghamisításával, átsatírozásával. Ezzel a hazai irodalomszemléletben a regény műfaját beállította a gyógyszer, gyógyalkalmazhatóság szerepébe, s azóta olvasóink közül nagyon-nagyon sokan ezt a megnyugtató, elringató, nehézségeket megoldó, enyhén morfinisztikus hatást várják regényeinktől. Ez ugyan eléggé sajátos hatásesztétikai félreértése a regénynek, de kétségtelenül növeli az olvasás népszerűségét.

3. Az írószerep megújítása, valamint az irodalom és a regény különleges „funkciójának” megteremtése miatt Jókai írásai megtartották az olvasókat a magyar irodalom mellett egy olyan korban, amikor éppen az említett, ipari termelésre átforduló irodalmi és művészeti életben a nyugat-európai művek könnyen átvehették volna a teljes uralmat a magyar piac felett. Jókai pontosan érzékelte ezt a veszélyt, és a tőle telhető legtöbb erőfeszítéssel igyekezett ezt a folyamatot – tehát hogy kizárólag lefordított világirodalmi bestsellereket olvassanak itthon – lassítani, hátráltatni.

Műveinek, elsősorban regényeinek esztétikai, narrációpoétikai értékelése koronként, szinte évtizedenként változott. Ez természetes. A fentebb elősorolt három tényező miatt viszont kiemelkedően fontos szerzője marad mindörökre irodalmunknak.

Kétszáz éve született, február 18-án. Méltó, hogy a sok ünneplési alkalom között a Kortársban is emlékezzünk írásmódjára, műveire, irodalomszemléletére, pályájára ezen tematikus blokk írásaiban.

Fried István Jókai életművének egy különleges szegmensét, a figyelemnek eddig leginkább csak a határát súroló műfaját, az elbeszélő költeményeket vizsgálja, középpontba állítva az 1875-ös gyűjteményes kiadást. Nagyon pontosan és körültekintően emeli ki a verses műfaj szóbeli előadhatóságának szerepét, hiszen ezzel az író a társas rendezvények vonzerejét is magához csatolta, és részletesen elemzi a versek publikálásának irodalomszociológiai körülményeit. Hansági Ágnes irodalomszemléletünk alakulása szempontjából is fontos témát vizsgál, amikor Jókainak az irodalomról szóló reflexióit, voltaképpen önreflexióit elemzi a *Kedves atyafiak* című kisregényben. A tanulmányból szépen kirajzolódik, hogy Jókainak milyen tudatos és árnyalt viszonya volt a korabeli (egész 19. századi) irodalmunkhoz. Szilágyi Márton a *Szegény gazdagok* című népszerű kisregény értelmezését (újraértelmezését) írta meg, a cím jelentésrétegeire és azoknak az epikai cselekményt szervező funkciójára tekintettel. Fülöp Dorottya az irodalmi hagyománytörténés és kultusz területén végzett érdekes kutatást: Petőfi Sándor alakjának (Jókai jó barátjának) poétikai megformálását elemzi a *Sylvester éjszakák* című elbeszélésben. Vinczellér Katalin gondolatmenete azt vizsgálja, miként lehet és miért érdemes bevonní Jókai műveit az oktatásba, a középiskolai tananyagba. Kiindulási pontja, saját több évtizedes tanári gyakorlata alapján, a diákok ismeretszintje, érdeklődése, olvasási motivációi és ezeknek infokommunikációs kontextusa.

Az izgalmas és tudományos szempontból is magas értékű tanulmányok különböző nézőpontokból és módszerekkel közelítenek a Jókai-művekhez, felmutatva ezzel mind az életmű gazdagságát, mind az irodalmi módszerek, megközelítések sokszínűségét. De a tanulmányok mellett fontos az is, hogy olvasóink vegyék elő és olvassák újra (vagy először) Jókai ismert és kevésbé ismert regényeit, elbeszéléseit, verseit, színdarabjait.

Nem fogják megbánni.